

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับประติมากรรมวทูกะไภรวะ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Additional Comments on Batuka Bhairava Sculpture in Wiang Sa District, Suratthani Province

ปวิณา เพ็ชรล้วน (Pawinna Phetluan)¹

Received: April 26, 2021

Revised: June 15, 2021

Accepted: August 10, 2021

บทคัดย่อ

บทความนำเสนอเรื่องราวทางประติมานวิทยา แนวคิดและคติความเชื่อในการสร้างการปรากฏขึ้นของประติมากรรมพระวทูกะไภรวะ โดยมีการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบของประติมากรรม นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าพระคิวกะไภรวะจาก อำเภอเวียงสระ มีรูปแบบศิลปะที่จัดอยู่ในศิลปะอินเดียแบบโจฬะ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 บทความนี้ยังได้แสดงให้เห็นว่ารูปเคารพดังกล่าวเป็นรูปเคารพที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นเมืองเวียงสระ โดยเลียนแบบศิลปะแบบโจฬะ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นเทพผู้ปกป้องรักษา นอกจากนี้ประติมากรรมพระวทูกะไภรวะพบร่วมกับประติมากรรมพระวิษณุ และพระสุริยะที่เมืองเวียงสระ จึงมีความเป็นไปได้ว่าประติมากรรมเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้พ่อค้าวานิชย์ที่อาจนับถือศาสนาที่ต่างกันได้บูชาเมื่อเข้ามาทำการค้าที่เมืองเวียงสระนี้ บทความนี้ยังนำเสนอหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เพื่อแสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างอินเดียได้ และภาคใต้ของประเทศไทยอีกด้วย

คำสำคัญ: วทูกะไภรวะ, ประติมานวิทยา, พระคิวกะ, เวียงสระ

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Burapha University

Abstract

This paper presents the results of an investigation of the iconography, concepts and principles of Batuka Bhairava sculpture creation and the emergence of the sculpture found in Wiang Sa district, Suratthani province, Thailand. The art historical method was involved to analyse an artistic style of the sculpture. According to scholars, the sculpture was inspired by Chola art from Southern India dated to the 11th Century. However, it could be argued that this figure was intentionally created by the local people living in Wiang Sa area who worshiped Shiva as the supreme god and the protector of territory. Having considered the artistic analysis of this sculpture, it is not exactly as same as the Chola one. The Vishnu and Surya figures are probably created for the traders with different religious beliefs who came to Wiang Sa city for trade. Moreover, the historical and archaeological evidence presented show the interaction between the south of India and the Southern Thailand.

Keywords: Batuka Bhairava, Iconography, Shiva, Wiang Sa

บทนำ

ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครมีประติมากรรมที่น่าสนใจอยู่ชิ้นหนึ่ง คือ ประติมากรรมพระวทุกะไกรวระ (ภาพที่ 1) ซึ่งระบุที่มาว่าพบที่ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล กล่าวถึงประติมากรรมชิ้นนี้ว่า ประติมากรรมพระวทุกะไกรวระ ชิ้นนี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 โดยได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบโจฬะ (Diskul, 1980, p. 4) นักวิชาการรุ่นหลัง อาทิ พิริยะ ไกรฤกษ์ (2523) ผาสุข อินทรารุธ (2529) และอมรา ศรีสุชาติ (2553) ก็ได้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการดังกล่าวมิได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะว่าประติมากรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับศิลปะโจฬะแต่อย่างใด น่าสนใจว่าประติมากรรมชิ้นดังกล่าวเป็นประติมากรรมพระศิวะไกรวระที่มีสภาพสมบูรณ์ และเป็นประติมากรรมพระศิวะไกรวระชิ้นเดียวที่พบในประเทศไทยจากเมืองโบราณเวียงสระ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อ

การบูชาพระศิวะไภรวะในดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 วัตถุประสงค์ของบทความจะกล่าวถึงพระวฑุกะไภรวะกับเรื่องราวทางประติมานวิทยา คติการสร้างและการบูชาพระศิวะไภรวะ รูปแบบทางประติมานวิทยาของพระศิวะไภรวะ เพื่อตรวจสอบข้อสันนิษฐานว่าประติมากรรมดังกล่าวเป็นประติมากรรมที่จัดอยู่ใน ศิลปะอินเดียแบบโจฬะ ดังที่นักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นสันนิษฐานหรือไม่ โดยใช้วิธีการ ทางประวัติศาสตร์ศิลปะในการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปะระหว่างพระวฑุกะไภรวะ จาก อ.เวียงสระ กับรูปเคารพพระศิวะไภรวะในศิลปะอินเดียแบบโจฬะ และส่วนสุดท้าย จะกล่าวถึงการปรากฏขึ้นของประติมากรรมศิวะไภรวะโดยใช้กรอบแนวคิดการแพร่ กระจายทางวัฒนธรรม และสุดท้ายบทความนี้จะสรุปผลการศึกษา และเสนอแนะ ประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะศึกษาต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 1

ประติมากรรมพระวฑุกะไภรวะ ที่เมืองโบราณเวียงสระ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี

หมายเหตุ. โดย ปวีณา เพ็ชรล้วน, ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2560

พระวฑุกะไภรวะกับเรื่องราวทางประติมานวิทยา

พระวฑุกะไภรวะเป็นรูปแบบทางประติมานวิทยารูปแบบหนึ่งของพระศิวะไภรวะ โดยคำว่า วฑุกะ (Batuka) ในภาษาสันสกฤต แปลว่า เด็กผู้ชาย (Apte, 2011, p. 37)

ดังนั้น วุฑกะไกรวะ ก็คือ พระศิวะไกรวะที่ปรากฏในลักษณะเด็กผู้ชาย ในคัมภีร์
ลึงคปุราณะและสกันทะปุราณะกล่าวถึงการที่พระศิวะกลายรูปเป็นเด็กชาย ซึ่งคัมภีร์
ได้ระบุถึงตอนดังกล่าวว่าเป็นรูปของวฑกะ-เกษตรปาละ (Vanuka-Kṣhetrapāla) ปรากฏ
มาเพื่อที่จะปราบปรามความชั่วร้ายของกาละ (Kala) ซึ่งทำให้หมู่เทพยดาหาวดกลัว
ในลึงคปุราณะยังกล่าวต่อไปว่า พระศิวะในรูปเด็กชายได้แบ่งภาคเป็น 8 รูป เพื่อที่จะ
ปกป้องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ 8 แห่ง คัมภีร์ปุราณะนั้น มักกล่าวถึงเรื่องราวของพระศิวะไกรวะ
ในทำนองเดียวกันว่า ศิวะไกรวะ คือ ตอนที่พระศิวะตัดเศียรที่ 5 ของพระพรหม และ
เศียรของพระพรหมได้ติดอยู่ที่พระหัตถ์ซ้ายของพระศิวะ พระศิวะต้องใช้เวลถึง 12 ปี
ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เศียรของพระพรหมหลุดออกจากพระหัตถ์ซ้ายของพระองค์
(Gopinatha Rao, 1968, pp. 174-175)

คัมภีร์วราหะปุราณะ ได้บันทึกเรื่องราวของศิวะไกรวะหรือพรหมาศิรเจทกมูรติ
ว่า พระพรหมสร้างพระศิวะขึ้นจากคิ้วของพระองค์ และได้กล่าววาทาจากพระศิวะ
ดังนั้นพระศิวะจึงโกรธและตัดเศียรที่ 5 ของพระพรหม แต่เศียรของพระพรหมกลับติด
พระหัตถ์ของพระศิวะ ต่อมาพระศิวะจึงได้ขอพระพรหมให้บอกวิธีที่จะทำให้เศียรของ
พระพรหมหลุดออก พระพรหมจึงให้พระศิวะบำเพ็ญตบะเดินจาริกแสวงบุญ (kapalika)²
(Dallapiccola, 2002, p. 56) เป็นระยะเวลา 12 ปี เมื่อพระศิวะปฏิบัติตามที่พระพรหม
บอกแล้ว เศียรของพระพรหมจึงจะหลุดออกจากพระหัตถ์ของพระศิวะ เมื่อทราบเช่นนั้น
พระศิวะจึงเดินทางไปยังมเหศวรคีรี ทรงสวมยัชโญปวีตที่ทำจากเส้นผม ประดับชฎามงกุฎ
ด้วยพวงมาลัยลูกปัดที่ทำจากกระดูกและชิ้นส่วนของกะโหลกศีรษะ ทรงถือกะโหลก
ศีรษะที่เต็มไปด้วยเลือด หลังจากนั้นเดินทางไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อจาริกแสวงบุญ
เป็นระยะเวลา 12 ปี โดยในปีที่ 12 พระศิวะได้มาถึงเมืองพาราณสี เศียรของพระพรหม
จึงหลุดออกจากพระหัตถ์ของพระองค์ ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นหนึ่งในสถานที่ของ
การจาริกแสวงบุญของผู้นับถือศาสนาฮินดู โดยมีเทวาลัย Kapala Mochana เป็นสถานที่ที่
ระลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าว หลังจากนั้นพระศิวะได้สร้างน้ำในแม่น้ำคงคาแล้วกลับไป
ยังเขาไกรลาส โดยประติมากรรมพระศิวะที่เดินทางบำเพ็ญตบะสูงสุดนี้ เรียกว่า
ภิกษตนมูรติ (Bhikṣāṭanamūrti) (Gopinatha Rao, 1968, pp. 174-175)

² Kapalika หมายถึง ผู้ที่ถือถ้ำที่ทำจากกะโหลกหรือกะปาล

คติการสร้างและการบูชาพระคิเวไกรวะ

จากการศึกษาเอกสารพบว่า พระคิเวไกรวะเป็นปางที่ผิดแปลกไปจากพระคิเวปางสงบ (อนุครหะมูรติ) หรือคิเวลึงค์ที่มักจะถูกประดิษฐานไว้เป็นประธานในห้องครรภคฤหะ คิเวไกรวะมักได้รับความนิยมในการบูชาอยู่ในหมู่ผู้นับถือไสวณิกาย นิกายกपालิกะ (Kapalika) ในอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-18 ในสมัยโจฬะก็ได้ปรากฏนักบวชในลัทธิกपालิกะได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ในราชวงศ์โจฬะด้วยเช่นกัน ศูนย์กลางที่สำคัญของนิกายกपालิกะอยู่ที่เมืองอิกตปุรี รัฐมหาราษฏระ และเมืองนาครชุนโกณฑะ รัฐอานธรประเทศ ซึ่งนิกายกपालิกะนี้เป็นนิกายที่พัฒนามาจากนิกายปาศุปต ซึ่งเป็นหนึ่งในนิกายที่เก่าแก่ที่สุดอีกหนึ่งนิกายในการนับถือพระคิเวเป็นใหญ่ นิกายดังกล่าวนี้เน้นการบูชาญาณมนุษย์และสัตว์ และได้เน้นการบูชาพระคิเวในรูปของลึงค์

แนวคิดการสร้างเทวรูปพระคิเวไกรวะและการให้คุณสมบัติดูร้ายนั้น ก็เพื่อปราบความชั่วร้ายอื่น ๆ ที่คอยเบียดเบียนมนุษย์ (Stutley, 1985) ดังนั้นจุดประสงค์ของการบูชาพระไกรวะก็เพื่อให้พระไกรวะขับไล่สิ่งชั่วร้ายทั้งปวงให้ออกไป ซึ่งผู้บูชาก็จะพบแต่ความสุขตามที่ตนเองปรารถนา และในอินเดียโบราณเองก็มักบูชาพระคิเวไกรวะก่อนออกทำศึกสงครามเพื่อให้มีชัยชนะอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการตีความพระไกรวะตามรากศัพท์ภาษาสันสกฤต กล่าวคือ คำว่า bhairava หมายถึง “รูปแบบที่น่ากลัว” ดังนั้นพระคิเวในรูปแบบนี้จึงเป็นตัวแทนแห่งผู้ทำลายความกลัว หรือผู้ที่อยู่เหนือความกลัว กล่าวคือ พระองค์ปกป้องผู้ศรัทธาจากศัตรูที่น่ากลัว ความโลภ ตัณหา และความโกรธ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาพระเจ้าของมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีการตีความอีกแบบหนึ่ง คือคำว่า bha หมายถึง การสร้าง ra หมายถึง การรักษา และ va หมายถึง การทำลายล้าง ดังนั้น bhairava จึงเป็นผู้ที่สร้าง รักษา และทำลายในเวลาเดียวกัน ซึ่งในปรัชญาศาสนาพราหมณ์ถือเป็นวัฏฏะของโลก และการสร้าง รักษา และทำลายก็ตรงกับคุณสมบัติของพระตรีมูรติ ซึ่งถือเป็นเทพสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน โดยพระไกรวะในบางพื้นที่ เช่น ในแคว้นแคชเมียร์และเนปาล จึงได้รับการนับถือให้เป็นเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งในเทวาลัยพระคิเวเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมก็มักจะมีการทำพิธีบูชาพระสุริยะ และปิดท้ายด้วยการบูชาพระไกรวะเสมอ สิ่งของที่มักนำมาบูชาพระไกรวะ เช่น เนยเหลว สำหรับพิธีอภิเชก ดอกไม้สีแดง มะพร้าวผ่าครึ่ง และน้ำผึ้ง เป็นต้น (Visuvalingam, 1989)

แม้พระไภรวะจะเป็นเทพคู่ร้าย แต่หากพิจารณาถึงเรื่องราวการกำเนิดของ พระศิวะไภรวะจากคัมภีร์ปุราณะ ก็กล่าวได้ว่า พระศิวะไภรวะสามารถอยู่ในสถานะ เทพแห่งการคุ้มครองได้ อันเนื่องมาจากเรื่องเล่าตามคัมภีร์ปุราณะ ที่พระศิวะกลายเป็น พระไภรวะเพื่อมาตัดเศียรทำของพระพรหมเนื่องจากพระพรหมพูดจาดูหมิ่นพระองค์ พระองค์จึงต้องปกป้องศักดิ์ศรีของตัวพระองค์เอง ตัวอย่างในประเทศอินเดียปัจจุบัน พระศิวะไภรวะได้รับการบูชาในฐานะเทพเจ้าแห่งการปกป้องและคุ้มครองดินแดนหรือ หมู่บ้าน (The protector of territory) หรือที่เรียกว่า เกษตรपालะ (Kṣhetrapāla) ซึ่งประติมากรรมจะถูกประดิษฐานในเทวาลัยทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในบางครั้ง ได้มีกล่าวถึงเกษตรपालะในรูปของเด็กผู้ชายซึ่งมักจะมีประติมาณวิथाที่คล้ายกับ วฑุกะไภรวะ หรือบางครั้งก็เกิดการซ้ำซ้อนกันของการแสดงรูปแบบเชิงประติมาณวิथा และการสร้างรูปเคารพเพื่อการบูชา (Ladrech, 2016)

อมรา ศรีสุชาติ (2553) ได้เสนอเพิ่มเติมเรื่องการประดิษฐานรูปพระไภรวะนั้น ไว้ว่า รูปเคารพปางดุร้ายไม่นิยมประดิษฐานไว้ในเมืองแต่จะสร้างเทวาลัยให้เฉพาะไว้ นอกเมือง แต่ต้องประดิษฐานไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้นจึงจะไม่เป็นอันตราย ต่อชุมชนและจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและมักหันหน้าเทวรูปไปทางทิศตะวันตก โดยในตัวเมืองโบราณเวียงสระก็มีร่องรอยของซากโบราณสถานอยู่ แต่ในปัจจุบันยังไม่ทราบแน่ชัดว่าอาคารหลังใดใช้เป็นທີ່ประดิษฐานรูปเคารพพระศิวะไภรวะองค์ดังกล่าว การพบประติมากรรมพระไวฑุกะไภรวะอาจเป็นหลักฐานที่หลงเหลือของผู้นับถือลัทธิ กปาลิกะในเมืองโบราณเวียงสระก็เป็นได้ ซึ่งหากมีหลักฐานมาสนับสนุนการปรากฏ ของลัทธิกปาลิกะทั้งเรื่องของนักบวช ศาสนิกชน และพิธีกรรมในเมืองโบราณเวียงสระ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะสามารถระบุถึงการมีอยู่ของลัทธิดังกล่าวนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

รูปแบบทางประติมาณวิथाของพระศิวะไภรวะ

พระไภรวะจัดเป็นหนึ่งในปางที่ดุร้ายของพระศิวะหรือสังหารมูรติ ลักษณะทาง ประติมาณวิथाของ วฑุกะไภรวะเบื้องต้นยังคงรักษารูปแบบทางประติมาณวิथाของ พระศิวะเอาไว้ กล่าวคือ เกล้าผมเป็นขงามกุฎ ทัดจันทร์เสี้ยวเป็นปิ่น มงิุพันรอบพระคอ ถือตรีศูล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รูปเคารพพระไภรวะมักมีจำนวนพระกรที่หลากหลาย ตั้งแต่ 2 กร จนถึง 10 กร และพบพระกรมากที่สุดถึง 18 กร (ภาพที่ 2-4) (ผาสุข อินทราวูธ, 2522, หน้า 42) โดยแต่ละกรจะถือสิ่งของแตกต่างกันออกไป

ภาพที่ 2

พระศิวะไภรวะ 6 กร ศิลปะโจพะ จัดแสดงที่ Museum Rietberg Zürich ประเทศ
สวิตเซอร์แลนด์

หมายเหตุ. Powertime: Success through eloquence, humility & self-control, by Pillai Center, 2019, <https://www.pillaicenter.com/blog/powertime-success-eloquence-bhairava/>

ภาพที่ 3

พระไภรวะ 8 กร ศิลปะโจพะ ประติมากรรมในซุ้มที่เทวาลัย คังไคโกณฑโจพะปूरั่ม

หมายเหตุ. Gangaikonda Cholapuram-Heritage to world, by A. Bharat, 2018, <https://anandbharat.com/2018/01/10/gangaikonda-cholapuramworld-heritage/>

ภาพที่ 4

พระไภรเว 10 กร พบที่เทวาลัย พุทท์สเทศวร เมืองตันซอร์

หมายเหตุ. *Middle Chola temples: Rajaraja I to Kulottunga I (A.D. 985-1070)*,
by S. B. Balasubrahmanyam, 1977, Amsterdam: Oriental Press

นอกจากนี้พระศิวะไภรเวยังมีลักษณะประติมานวิทยาที่แสดงลักษณะเฉพาะ คือ มักจะไม่สวมอาภรณ์ แต่ก็มีประติมากรรมพระศิวะปางภิกษตนมูรติที่ไม่สวมอาภรณ์เช่นกัน และมีองค์ประกอบคล้ายกับพระศิวะไภรเวเป็นอย่างมาก ถ้าพิจารณาจากภายนอกจะเห็นว่าประติมากรรมทั้ง 2 องค์มีลักษณะที่คล้ายกัน จนบางครั้งอาจเกิดความสับสนว่าเป็นประติมากรรมองค์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ประติมากรรมทั้งสองปางนั้นสร้างขึ้นจากเรื่องราวคนละตอนกัน กล่าวคือ ประติมากรรมพระศิวะปางภิกษตนมูรติสร้างขึ้นตามเหตุการณ์ที่พระศิวะออกบำเพ็ญเพียร 12 ปี เพื่อให้พระเศียรของพระพรหมหลุดออกจากพระหัตถ์ และเมื่อสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรมตามเรื่องราวนี้ พระศิวะก็มักจะถือแส้ นอกจากนี้ชฎามงกุฎของพระศิวะไภรเวมีรัศมีเป็นเปลวไฟ หรือบางครั้งจะสยายออกเป็นเปลวไฟ หรือเรียกว่า ขวาลเกศ พระพักตร์มีลักษณะดุร้าย บางครั้งอาจมีเขี้ยวที่มุมพระโอษฐ์ พระเนตรเบิกกว้าง ทรงสวมพวงมาลัยทำจากกะโหลกศีรษะ ถือภาชนะที่ทำจากกะโหลกศีรษะ (กपाल) ซึ่งคงมีความหมายถึง เศียรของพระพรหม สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของประติมานวิทยาพระศิวะไภรเว คือ มีมกมีสุนัขประกอบอยู่กับรูปเคารพ ซึ่งมีทั้งที่ยืนอยู่ด้านหลังและด้านข้างของพระศิวะ โดยสุนัขจะคอยตามกินพระโลหิตที่ไหลออกมาจากเศียรของพระพรหม (Brinker & Fischer, 1980, pp. 37-38)

อย่างไรก็ตาม ประติมากรรมของพระศิวะไภรวะแต่ละองค์ มักมีรายละเอียดที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับคัมภีร์ที่นำมาเป็นพื้นฐานในการสร้างรูปเคารพ ประกอบกับความรู้และการตีความของช่างที่แสดงออกมาในรูปแบบทางศิลปกรรมนั้นมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ความนิยมของช่างในแต่ละช่วงเวลา ยังส่งผลให้รูปแบบของพระศิวะไภรวะมีความหลากหลายตามไปด้วย ตัวอย่างเช่น ประติมากรรมพระไภรวะในศิลปะอินเดียเหนือจะสวมรองเท้าบาท ในขณะที่อินเดียใต้จะไม่สวมรองเท้าบาท (Gopinatha Rao, 1968, p. 179) พระไภรวะศิลปะอินเดียเหนือจะนั่งห่มหนังช้าง แต่ประติมากรรมพระไภรวะในอินเดียใต้นิยมสร้างเป็นแบบเปลือย (ผาสุข อินทราวุธ, 2522, หน้า 44) แม้กระทั่งพระศิวะไภรวะในศิลปะโจฬะเองก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามช่วงเวลา การแยกประติมากรรมว่าประติมากรรมชิ้นใดเป็นของศิลปะใดนั้น นักประวัติศาสตร์ศิลปะมักใช้วิธีการศึกษาโดยการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปะ แต่ละศิลปะนั้นก็มักมีรายละเอียดการประดับตกแต่งเครื่องประดับและสุนทรียศาสตร์ที่ต่างกันออกไป แต่บางครั้งประติมากรรมบางชิ้นนั้นก็มีการนำรายละเอียดการตกแต่งของศิลปะยุคก่อนหน้ามาใช้เช่นกัน

- พระศิวะไภรวะในศิลปะอินเดียแบบโจฬะ

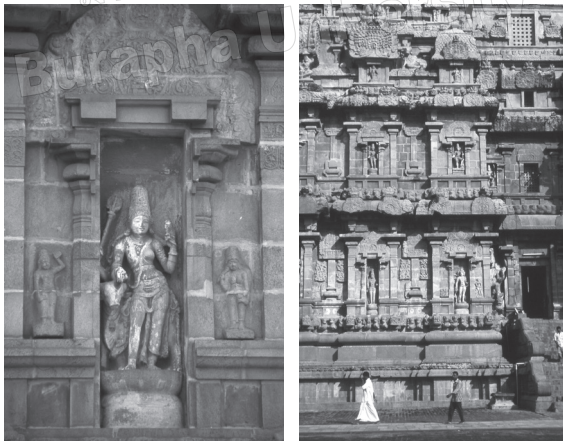
รูปแบบพระศิวะไภรวะในศิลปะอินเดียแบบโจฬะมีรูปแบบที่หลากหลาย ประติมากรรมส่วนใหญ่มักสร้างด้วยหินทรายหรือหล่อขึ้นจากสำริด เทคโนโลยีการหล่อสำริดของอินเดียใต้ในนี้มีคุณภาพมาก อาจนับได้ประติมากรรมสำริดของศิลปะโจฬะเป็นยุคทองของประติมากรรมสำริดก็ได้ โดยส่วนใหญ่ประติมากรรมรูปมนุษย์ของพระศิวะจะเป็นประติมากรรมประดับตกแต่งเทวาลัยเสมอ และมักถูกประดิษฐานไว้รอบเทวาลัยประธาน ไม่ใช่ประติมากรรมรูปเคารพหลักซึ่งแทนด้วยศิวลึงค์

นอกจากนี้ประติมากรรมพระศิวะไภรวะนับได้ว่าเป็นประติมากรรมที่แพร่หลายในศิลปะอินเดียแบบโจฬะ กษัตริย์แห่งโจฬะประกาศตนเป็นอัครสาวกแห่งพระศิวะ ดังจะเห็นจากการที่พระเจ้าราชาราชา โจฬะที่ 1 ทรงสร้างเทวาลัยพหุหัสเตศวร (Brihadeswarar temple) ที่เมืองตันชอร์ เมืองหลวงแห่งราชวงศ์โจฬะ สถาปนาศิวลึงค์ภายในห้องครรภคฤหะแด่พระศิวะ โดยเทวาลัยหลังดังกล่าวนี้พระองค์ก็ทรงสร้างเพื่อเป็นเทวาลัยประจำราชอาณาจักร (royal temple) เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่และเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระองค์เอง (Vasudevan, 2003, pp. 123-124) ภายนอกเทวาลัยจะเห็นประติมากรรมพระศิวะในปางต่าง ๆ ปรากฏอยู่ตามซุ้ม

ซึ่งก็หมายถึงพลังการปลดปล่อย (emanation) จากศิวลึงค์ภายในห้องครรภคฤหะ ออกมาเป็นรูปพระศิวะในรูปแบบต่าง ๆ แสดงถึงการที่พระศิวะทรงเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง และทรงอยู่ทุก ๆ ที่ในจักรวาล (ภาพที่ 5) (Branfoot, 2016) ต่อมาหลังจากรัชกาลของพระเจ้าราเชนทระ โจฬะที่ 1 เราจะได้เห็นว่าราชบุตรของพระองค์เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าราเชนทระโจฬะ ก็ทรงสร้างเทวาลัยคังโคโกณฑะโจฬะปรัมถวายพระศิวะและเพื่อเป็นเทวาลัยประจำราชอาณาจักรของพระองค์เองเช่นเดียวกันกับพระบิดา ซึ่งในสมัยราชวงศ์โจฬะนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงศาสนาจากไวษณพนิกายในสมัยราชวงศ์ปัลลวะเป็นไศวนิกายจึงมีการสร้างรูปเคารพของพระศิวะเกิดขึ้นมากมายหลากหลายรูปแบบ

ภาพที่ 5

ภาพสลักพระศิวะ ที่เทวาลัยพุกิตเตศวร

หมายเหตุ. *Imperial temples in the Tamil south*, by C. Branfoot, 2016, n.p.

รูปแบบของพระศิวะไภรวะในศิลปะโจฬะเบื้องต้นนั้นมีตั้งแต่ 2 กร ไปจนถึง 10 กร ตัวอย่างเช่น ประติมากรรมพระศิวะไภรวะจากเทวาลัยจัมพุเกศวร (Jambukesvaram) เมืองติรุวันนาลัย (Tiruvanaikka) ประติมากรรมชิ้นดังกล่าวเป็นประติมากรรมพระศิวะ 2 กร พระหัตถ์ขวาจะถือทมรุและพระหัตถ์ซ้ายถือปาละ (ภาพที่ 6) ประติมากรรมชิ้นนี้ไม่มีสุนัขเป็นองค์ประกอบ อาจเป็นเพราะคงมีการหล่อประติมากรรมแยกชิ้น อย่างไรก็ตาม จำนวนกรของพระศิวะนั้นก็มักจะแปรผันตรงกับจำนวนของที่พระองค์

ทรงถือ กล่าวคือ หากจำนวนพระหัตถ์เพิ่มขึ้นของที่พระองค์ทรงถือก็มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น ดังเช่น พระศิวนะที่เทวาลัยพุกามที่พระหัตถ์ขวาทรงถือดาบสั้น ตรีศูล ลูกศร และพระหัตถ์ซ้ายทรงถือขดเชือก กะโหลกศีรษะ กระดิ่ง และคันศร

ภาพที่ 6

พระศิวนะไกรว 2 กร สำริด ที่เทวาลัยจัมพูเกศวร เมืองดิรวังนาลัย

หมายเหตุ. *Middle Chola temples: Rajaraja I to Kulottunga I (A.D. 985-1070)*, by S. B. Balasubrahmanyam, 1977, Amsterdam: Oriental Press

ลักษณะประติมากรรมบุรุษสำริดของโจฬะมักสวมสร้อยคอที่หลากหลาย โดยลักษณะเฉพาะนั้นมักสวมสร้อยคอรูปตัวยู หากเป็นประติมากรรมบุคคลที่เป็น นักบวชนั้นจะสวมยัชโยปวิต โดยสายยัชโยปวิตนั้นจะแตกออกจากกัน ประติมากรรม มักสวมอุทรพันธะ เข็มขัดของประติมากรรมในศิลปะโจฬะมักจะเป็นเข็มขัดรูปหัวเสือ ประติมากรรมสวมผ้าถุงสั้น ตรงข้ามกับประติมากรรมในศิลปะปัลลวะที่ประติมากรรม มักจะสวมโศติยาว

- การวิเคราะห์รูปแบบพระวฑูกะไกรว อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี

พระวฑูกะไกรว อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี (ภาพที่ 1) เป็นประติมากรรม แบบนูนสูงมีแผ่นหลังประติมากรรมมีขนาดประมาณ 52 เซนติเมตร ประทับยืนตรง พระเกศาสยายออกเป็นเปลวไฟ (ชวาลเกศ) ส่วนของพระเกศาคู่ที่ค่อนข้างด้านหลังของ

ประติมากรรมมีพระจันทร์เสี้ยวทัดเป็นปิ่น มีงูเป็นเครื่องประดับ มีพระเนตรที่สามบนพระนลาฏ อันเป็นประติมานวิทยาเบื้องต้นของพระศิวะ พระเนตรเบิกกว้าง พระพักตร์ดุร้าย เปลือยกายไม่สวมอาภรณ์ มีอุทรพันธะ มีมัลลิกะโกลกศีรชะคัลลิ่งที่พระศอก ห้อยยาวลงมาเกือบถึงข้อพระบาท มี 4 พระกร พระกรขวามบนทรงถือกลองสองหน้า หรือทมรุ พระกรขวาล่างเห็นอาวุธไม่ชัด สันนิษฐานว่าน่าจะถือปาละ พระกรซ้ายบนทรงถือตรีศูล ส่วนพระกรซ้ายล่างทรงถือภาชนะทำจากกะโหลกศีรชะของพระพรหม (กपालะ) และมีกาลีข้อพระบาททำจากกะโหลกศีรชะประดับที่พระบาททั้งสองข้าง ด้านหลังของพระองค์มีสุนัขยืนอยู่ สุนัขนั้นสวมพวงมาลัยที่ทำจากกะโหลกศีรชะเช่นกัน

เมื่อนำรูปแบบศิลปะของพระไภรวะศิลปะโจฬะมาศึกษาเปรียบเทียบกับพระวฑุกะไภรวะ ซึ่งพบที่ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี นั้นพบว่า ประติมากรรมดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับประติมากรรมพระไภรวะในศิลปะโจฬะ ได้แก่ ประเด็นแรก คือ ความคล้ายของลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภรวะ ตั้งแต่พระเกศาที่สยายออกเป็นเปลวไฟ พระพักตร์ดุร้าย พระเนตรเบิกโพลง มีเขี้ยวที่มุมพระโอษฐ์ ไม่สวมอาภรณ์ ทรงเครื่องประดับที่ทำจากกะโหลกศีรชะ นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน อันเนื่องมาจากลักษณะทางประติมานวิทยาทั่วไปของพระศิวะด้วย เช่น มีพระจันทร์เสี้ยวทัดเป็นปิ่น มีพระเนตรที่สาม ทรงเครื่องประดับ เช่น กุมทล สร้อยคอ และเข็มขัดที่เป็นงู เป็นต้น อีกประการหนึ่ง คือ ลักษณะของยัชโญปวีตที่แตกสายคดโค้งไปมาไม่เลย ขอบผ้านุ่ง ลักษณะยัชโญปวีตดังกล่าวพบเห็นได้ในศิลปะโจฬะทั่วไป รวมทั้งการมีอุทรพันธะ ก็เป็นลักษณะเฉพาะของประติมากรรมในศิลปะอินเดียภาคใต้ ประเด็นต่อมา คือ ลักษณะของสุนัขและการสวมเครื่องประดับ สุนัขมีการสวมเครื่องประดับซึ่งอาจจะเป็นพวงมาลัยที่ทำจากกะโหลกศีรชะ ลักษณะดังกล่าวนี้ก็พบได้ทั่วไปในสุนัขของพระไภรวะในศิลปะโจฬะ

อย่างไรก็ตาม ประติมากรรมพระวฑุกะไภรวะก็มีลักษณะที่ต่างไปพระไภรวะในศิลปะโจฬะ เมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่า สิ่งของในพระหัตถ์ของประติมากรรมทั้งสองเป็นสิ่งเดียวกัน แต่อยู่ในตำแหน่งที่ต่างกัน กล่าวคือ พระวฑุกะไภรวะที่เวียงสระนั้นมี 4 กร ทรงถือกपालะ ทมรุ และตรีศูล โดยจะทรงถือตรีศูลไว้ที่พระกรซ้ายบน และทรงถือกपालะไว้ที่พระกรซ้ายล่าง ส่วนทมรุจะทรงถือไว้ที่พระกรขวามบน ขณะที่รูปพระศิวะไภรวะในศิลปะโจฬะนั้นจะถือตรีศูลไว้ที่พระกรขวาล่าง ส่วนที่พระกรขวาล่างพระวฑุกะไภรวะที่อำเภอเวียงสระนั้นไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าทรงถืออาวุธ

หรือสิ่งของใด เนื่องจากประติมากรรมชำรุดทำให้สังเกตของในพระหัตถ์ได้ลำบาก แต่จากการสังเกตพบว่า ทรงถือสิ่งของในลักษณะกำพระหัตถ์คว่ำลง สิ่งของที่ยื่นออกจากพระหัตถ์มีลักษณะขดเป็นเกลียวที่อาจเป็นปาสะ (ขดเชือก) ซึ่งเป็นอาวุธที่มักพบเสมอในประติมากรรมพระไภรเวศิลปะโจพะ

อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะบางประการของประติมากรรมพระวฑูกะไภรเวศจาก อ.เวียงสระ นั้นก็ไม่สามารถเทียบได้กับศิลปะโจพะโดยตรง อาจเป็นไปได้ว่าประติมากรรมนี้เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นในท้องถิ่น โดยมีเพียงรูปแบบของชัยูปวีดเท่านั้นที่แสดงให้เห็นถึงแรงบันดาลใจจากศิลปะอินเดียแบบโจพะ ส่วนสุนทรียศาสตร์ ความงามและรูปแบบศิลปะนั้นยังมีความแตกต่างบ้างเล็กน้อย โดยเฉพาะในส่วนของ การถืออาวุธในพระหัตถ์ของพระไภรเวศก็ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันเสมอไป อาวุธที่ถือจะขึ้นอยู่กับจำนวนพระหัตถ์และสามารถถือสลักกันได้ รวมทั้งก็มีอาวุธบางชิ้น เช่น ตรีศูล ที่เป็นอาวุธของพระศิวะอยู่แล้ว แต่ประติมากรรมไภรเวศนั้นมักจะถือกปาละเพิ่มเข้ามา และรูปแบบไม่ได้เหมือนประติมากรรมไภรเวศในศิลปะโจพะทั้งหมด

การปรากฏขึ้นของประติมากรรมศิวะไภรเวศ

เมืองโบราณเวียงสระ เป็นสถานที่ที่พบประติมากรรมพระวฑูกะไภรเวศ พื้นที่ในปัจจุบันตั้งอยู่ที่ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำตาปี เป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น โดยใช้แม่น้ำตาปีสายเก่าเป็นคูเมืองด้านทิศตะวันตก และใช้แนวคลองตาลซึ่งไหลไปบรรจบกับแม่น้ำตาปี ด้านทิศเหนือเป็นคูเมืองด้านทิศเหนือ ส่วนคูเมืองด้านทิศตะวันออกและทิศใต้เป็นคูขุดชักน้ำจากแม่น้ำตาปี และคลองตาลให้ไหลมาบรรจบกัน (สารัท ขอลสันติสกุล, 2556, หน้า 53) การขุดค้นทางโบราณคดีสรุปได้ว่า เมืองโบราณเวียงสระมีการใช้งานพื้นที่ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-25 (สุขกมล วงศ์สุวรรณ, 2555) ประติมากรรมพระศิวะไภรเวศตามข้อมูลระบุว่าพบบริเวณเมืองโบราณเวียงสระ แต่ไม่มีมีการระบุสถานที่พบว่าอยู่บริเวณใด

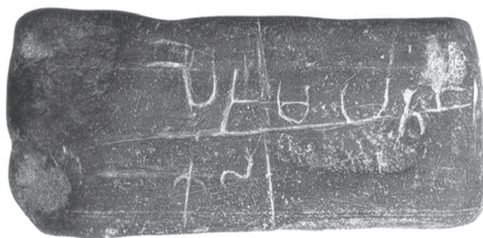
พิริยะ ไกรฤกษ์ กล่าวว่า การที่ประติมากรรมองค์ดังกล่าวปรากฏขึ้นบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของไทยเกิดจากความสัมพันธ์อันเป็นผลการสงครามในรัชสมัยของพระเจ้าราเชนทรโจพะที่ต้องการขยายอาณาเขต และได้โจมตีเมืองศรีวิชัยตลอดจนเมืองขึ้นอื่น ๆ ของศรีวิชัย ในปีคริสต์ศักราช 1025 (พ.ศ. 1568) ผลจากสงคราม

อาจส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากอินเดียภาคใต้ในดินแดนแถบนี้ ประเด็นนี้จึงนำมาสู่การกำหนดอายุรูปเคารพพระวทุกะไกรเวในห้อยในคริสต์ศตวรรษที่ 11 (พุทธศตวรรษที่ 16) (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2523, หน้า 58)

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า มีผู้คนจากอินเดียที่ใช้ภาษาทมิฬเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย โดยมีหลักฐานปรากฏในภาคใต้ในหลาย ๆ ชุมชนโบราณที่กลายเป็นเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญ เช่น จารึกของช่างทองซึ่งพบบริเวณแหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อ.คลองท่อม จ.กระบี่ (ภาพที่ 7) ซึ่งศาสตราจารย์ Subrayalu แห่งมหาวิทยาลัยทมิฬ เมืองตันซอร์ ประเทศอินเดีย ได้แปลข้อความในจารึกออกมาว่า “The stone of Perumpadan” โดยคำว่า perum หมายถึง ใหญ่ และ pattan หมายถึง ช่างทอง รวมกันหมายถึง ‘ช่างทองใหญ่’ ดังนั้นคำว่า Perumpatan ก็อาจเป็นคำนำหน้าชื่อ หรือเป็นชื่อของช่างทองผู้เป็นเจ้าของจารึกหลักนี้ (Chaisuwan, 2011, p. 86) การปรากฏขึ้นของจารึกภาษาทมิฬนั้นก็แสดงให้เห็นถึงกลุ่มคนที่ใช้ภาษาทมิฬสำหรับการติดต่อสื่อสาร ซึ่งภาษาดังกล่าวเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสารในอินเดียภาคใต้

ภาพที่ 7

จารึกของช่างทองพบที่บริเวณแหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อ.คลองท่อม จ.กระบี่

หมายเหตุ. *Early interactions between South and Southeast Asia: Reflections on cross-cultural exchange*, by B. Chaisuwan, 2011, Heng Mui Keng Terrace: Institute of Southeast Asian Studies

นอกจากนี้การขุดค้นทางโบราณคดีของ Bérénice Bellina แห่งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ของประเทศฝรั่งเศส และประอร ศิลาพันธุ์ อาจารย์ประจำคณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ร่วมกันขุดค้นทางโบราณคดีที่แหล่งโบราณคดีภูเขาทอง ในปี พ.ศ. 2549 และได้พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาพร้อมจารึกอักษรทมิฬ-พราหมิ ภาษาทมิฬ กำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 7 Irvatham Mahadevan ผู้เชี่ยวชาญ การอ่านจารึกภาษาทมิฬได้อ่านจารึกบนเศษภาชนะชิ้นดังกล่าวว่า ‘Tu Ra o’ ซึ่งเขา เสนอว่าข้อความดังกล่าว หมายถึง ‘turavon’ ซึ่งแปลว่า ‘พระสงฆ์’ (Chaisuwan, 2011, p. 89) Richard Salomon ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ แห่งมหาวิทยาลัยวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา เปิดเผยว่า ยังพบจารึกภาษาทมิฬที่เวียดนาม อียิปต์ และบริเวณดินแดนแถบทะเลแดงอีกด้วย เขาให้ความเห็นว่า การพบ หลักฐานภาษาชนเผ่าที่มีจารึกภาษาทมิฬนี้อาจแสดงให้เห็นถึงการติดต่อทางการค้า กันระหว่างดินแดนภาคใต้ของอินเดีย และดินแดนทางภาคใต้ของประเทศไทยไปจนถึง ดินแดนทางตะวันออกและตะวันตก (The Hindu, 2006)

ในเวลาต่อมาก็ยังคงมีหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่า บริเวณภาคใต้ของ ประเทศไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับอินเดียได้อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในช่วงราชวงศ์ปัลลวะ (พุทธศตวรรษที่ 12) ซึ่งเห็นได้จากจารึกที่ปรากฏในภาคใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มักจะใช้อักษรปัลลวะ ที่เป็นอักษรที่บันทึกหลักฐานเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดอักษรหนึ่ง มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 หลังจากนั้นการติดต่อระหว่างดินแดนภาคใต้ของ ประเทศไทยกับบริเวณอินเดียใต้ก็ได้หยุดชะงักลง และปรากฏความสัมพันธ์อีกครั้ง ในสมัยราชวงศ์โจงหะ (พุทธศตวรรษที่ 15) ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามที่ได้ กล่าวมาแล้ว ซึ่งบ้านเมืองในภาคใต้ของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นอยู่ภายใต้ วัฒนธรรมศรีวิชัยที่แผ่ขยายอิทธิพลขึ้นมาจากเกาะสุมาตรา และเกาะชวา

การปรากฏวัฒนธรรมอินเดียในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีได้หมายความว่า ดินแดนภาคใต้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอินเดีย หรือเป็น Indianized state ตามที่ George Coedès และ Majumdar (Coedès, 1968; Majumdar, 1973, p. 18, 28) เสนอไว้ หากแต่วัฒนธรรมอินเดียที่เข้ามายังบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเข้ามา ผสมกับความเป็นท้องถิ่น คนท้องถิ่นเลือกเลือกรับวัฒนธรรมอินเดีย และมาปรับใช้ ให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองที่มีอยู่เท่านั้น

ประเด็นที่ว่า วัฒนธรรมอินเดียและประติมากรรมองค์นี้ถูกนำเข้ามายังดินแดน ประเทศไทยในสมัยนั้นได้อย่างไร ผู้เขียนได้ใช้กรอบความคิดในเรื่อง การแพร่กระจาย

ทางวัฒนธรรม (cultural diffusion) มาช่วยอธิบายการปรากฏขึ้นของรูปเคารพนี้ กล่าวคือ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม หมายถึง การกระจายตัวของแบบแผนทางวัฒนธรรมจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่อื่น เช่น ภาษา การแต่งกาย ศาสนา เทคโนโลยี วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ หรือความคิดความเชื่อ โดยรูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมี 5 ลักษณะ (Everett, 1962; Wintrop, 1991, pp. 82-84) คือ

1. การแพร่จากที่หนึ่งไปยังที่อื่นโดยวัฒนธรรมในที่เดิมยังคงมีพลังและแพร่ออกไปมีพลังในที่อื่นด้วย
2. การแพร่แบบเปลี่ยนพื้นที่โดยกลุ่มคนในวัฒนธรรมหนึ่งย้ายถิ่นอาศัยไปอยู่ในที่ใหม่
3. การแพร่แบบลำดับขั้น เป็นการนำวัฒนธรรมของชนชั้นสูงแพร่ไปสู่ชนชั้นล่าง
4. การแพร่ผ่านบุคคล ซึ่งคน ๆ หนึ่งจะนำวัฒนธรรมติดตัวไปและเผยแพร่ไปสู่คนอื่นคนหนึ่งแบบตัวต่อตัว
5. การแพร่แบบมีตัวกระตุ้น เป็นการแพร่วัฒนธรรมผ่านบางสิ่งบางอย่าง หรืออาศัยความคิดบางอย่างเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่

กล่าวได้ว่า การปรากฏขึ้นของประติมากรรมพระพุทธรูปโลหะบริเวณเมืองโบราณเวียงสระ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี เป็นเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการแพร่ของวัฒนธรรมอินเดียเป็นไปในลักษณะการแพร่จากที่หนึ่งไปยังที่อื่น โดยวัฒนธรรมอินเดียยังคงมีพลังและแพร่ออกไปมีพลังในที่อื่นด้วย ในที่นี้ก็คือ ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกายที่เจริญขึ้นในอินเดีย ได้แพร่เข้ามายังภาคใต้ของประเทศไทยผ่านการค้าระหว่างสองดินแดนที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ ราวพุทธศตวรรษที่ 3-5 และทวีคูณเพิ่มขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 5-9 (ผาสุข อินทรารุช, 2542) โดยพบว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นช่วงเวลาที่มีการเกิด และเจริญขึ้นของบ้านเมืองทางภาคใต้เรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 โดยบ้านเมืองในประเทศไทยมีการติดต่อกับอินเดียรวมทั้งจีน โดยเมืองโบราณเวียงสระคงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรที่มีชื่อว่า ‘พันพัน’ ซึ่งนักวิชาการในปัจจุบันลงความเห็นว่าอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอน บริเวณ อ.ไชยา และ อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี และเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญในอดีต (Jacq-Hergoualc’h & Hobson, 2002, p. 104)

ต่อมาภายหลัง นักวิชาการ อาทิ พริยะ ไกรฤกษ์ (2523) ผาสุข อินทราวุธ (2529) และอมรา ศรีสุชาติ (2553) มีทัศนะเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การเข้าใจมิติอาณาจักรศรีวิชัยของพระเจ้าราเชนทรโจฬะ เป็นปัจจัยสำคัญที่เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมโจฬะเข้ามายังดินแดนภาคใต้ของไทย เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำมาสู่การศึกษารูปแบบศิลปะและการกำหนดอายุประติมากรรมพระวุกะไภรวะให้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่าประติมากรรมชิ้นดังกล่าวมิได้มีรูปแบบเหมือนกับศิลปะโจฬะอย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้อาจเป็นรูปเคารพที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นโดยเลียนแบบศิลปะโจฬะ เป็นประติมากรรมนูนสูงทำจากหิน เมื่อพิจารณาจากเทคนิคฝีมือช่างกับประติมากรรมศิลปะโจฬะแล้ว พบว่าประติมากรรมที่ทำจากหินในศิลปะโจฬะก็มักทำเป็นประติมากรรมนูนสูงเช่นกัน ในขณะที่หากเป็นประติมากรรมที่ทำจากสำริดก็มักจะทำเป็นประติมากรรมลอยตัว นอกจากนี้สิ่งที่แตกต่างจากศิลปะโจฬะอีกประการหนึ่ง คือ ประติมากรรมนูนสูงที่ทำจากหินมักจะถูกประดับอยู่ภายนอกเทวาลัย แต่พระวุกะไภรวะจาก อ.เวียงสระนั้นดูเหมือนว่าจะเป็นประติมากรรมที่ถูกประดิษฐานไว้ในเทวาลัย เนื่องจากด้านหลังของประติมากรรมขัดฝนเรียบ ไม่พบร่องรอยว่ามีการประดับติดไว้กับอีกโครงสร้างอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้งด้วยวัสดุที่เป็นหินนั้นมีน้ำหนักมาก อาจมีข้อจำกัดเรื่องการพกพา แม้ประติมากรรมพระวุกะไภรวะ องค์ที่ผู้เขียนศึกษาจะมีขนาดเพียง 52 เซนติเมตร แต่ด้วยวัสดุที่ทำจากหินจึงมีน้ำหนักมากพอควร ซึ่งเป็นไปได้ว่าประติมากรรมชิ้นนี้จะสร้างขึ้นโดยช่างท้องถิ่น

การที่รูปเคารพพระวุกะไภรวะรูปนี้เป็นประติมากรรมพระศิวะไภรวะเพียงองค์เดียวที่พบที่เมืองเวียงสระ และพบเพียงองค์เดียวในประเทศไทย การปรากฏขึ้นของประติมากรรมชิ้นนี้ที่เมืองเวียงสระนับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากไม่มีการพบประติมากรรมที่อาจเป็นประติมากรรมต้นแบบ หรือคติการบูชาพระศิวะไภรวะในประเทศไทยมาก่อน จึงต้องย้อนกลับไปสู่วัฒนธรรมอินเดียที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาอย่างยาวนาน ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่าประติมากรรมวุกะไภรวะที่ อ.เวียงสระนี้เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 โดยสร้างตามแบบพระไภรวะในศิลปะอินเดียแบบโจฬะ อาจสร้างโดยชาวทมิฬผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย โดยอาจเป็นผู้นับถือลัทธิกาลีกะที่มาจากที่อยู่บริเวณเมืองโบราณเวียงสระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16

ก็เป็นได้ พวกเขาเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างรูปเคารพจึงนำมาสู่
คติความเชื่อการสร้างรูปเคารพตามแบบอย่างจากอินเดียเพื่อเป็นที่สักการะบูชาใน
ต่างเมือง ซึ่งพระพุทธรูปโลหะก็อาจได้รับการนับถือในฐานะเทพที่คอยปกป้องเมือง
จากสิ่งชั่วร้ายดังที่กล่าวมาแล้วก็เป็นได้ จากหลักฐานทางประติมากรรมดังกล่าว
ก็สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลอารยธรรมอินเดียภาคใต้ ภายใต้ราชวงศ์โจงที่เข้ามาใน
ช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังได้มีการค้นพบประติมากรรมพระวิษณุ รวมทั้งประติมากรรม
พระสุริยะ (ภาพที่ 8-9) ร่วมกับประติมากรรมพระพุทธรูปโลหะ การพบประติมากรรม
ของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ทั้ง 3 องค์ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่าง
กลมกลืนของ 3 ลัทธิที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์ จึงอาจเป็นไปได้ว่าที่เมืองเวียงสระนี้
เป็นเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญและรุ่งเรืองที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองโบราณพันพันก็เป็นได้
จึงได้มีการสร้างรูปเคารพในศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ ไว้เพื่ออำนวยความสะดวกตาม
ความเชื่อของพ่อค้าจากต่างแดนที่เดินทางมาค้าขายและเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ซึ่ให้เห็นถึง
การเป็นเมืองท่าที่รุ่งเรืองของบริเวณเมืองเวียงสระ

ภาพที่ 8

ประติมากรรมพระวิษณุ ที่เมืองโบราณเวียงสระ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี

หมายเหตุ. โดย ปวินนา เพ็ชรล้วน, ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2560

ภาพที่ 9

ประติมากรรมพระสุริยะ ที่เมืองโบราณเวียงสระ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี

หมายเหตุ. โดย ปวีณา เพ็ชรล้วน, ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2560

บทสรุป

ประติมากรรมพระวทุเกไถรวะนั้นแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อการบูชาพระศิวะไถรวะจากอินเดียใต้ ที่แพร่กระจายเข้ามายังดินแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยปกติแล้วชาวทมิฬโดยเฉพาะราชวงศ์โจฬะนี้เป็นกลุ่มคนที่เคร่งครัดในการนับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย โดยพบว่า พระศิวะไถรวะเป็นหนึ่งในประติมากรรมที่ได้รับความนิยมในการบูชาในอินเดียภาคใต้ เมื่อพบประติมากรรมพระวทุเกไถรวะในดินแดนภาคใต้ของไทย นักวิชาการก็ได้ให้ความสนใจในการศึกษาประติมากรรมชิ้นนี้โดยกำหนดอายุให้อยู่ในพุทธศตวรรษที่ 16 ผู้เขียนสันนิษฐานว่าประติมากรรมพระวทุเกไถรวะที่ อ.เวียงสระนี้ เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นโดยชาวพื้นเมืองซึ่งรับเอาคติการบูชาพระศิวะไถรวะจากอินเดียมาใช้ในฐานะเทพคุ้มครองดินแดน แต่ในประเด็นนี้ ยังไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีน้ำหนักที่จะนำมายืนยันถึงสถานที่ที่ใช้ประดิษฐานประติมากรรม และยังไม่อาจทราบได้ถึงการเมืองอยู่ของลัทธิกษัตริย์ในเมืองเวียงสระอย่างชัดเจน ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป

บทความได้นำเสนอหลักฐานโบราณคดี เช่น ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่มีจารึกภาษาทมิฬ เป็นอีกหลักฐานชิ้นหนึ่งที่ทำให้เราทราบอย่างคร่าว ๆ ว่ามีการติดต่อระหว่างดินแดนอินเดียใต้และดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยเรื่อยมา โดยคงทวีคูณเพิ่มขึ้นหลังจากพระเจ้าราเชนทรโจฬะยกทัพเข้ามาตีศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ความเชื่อการบูชาพระไภรวะของอินเดียใต้ก็เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการติดต่อกันของทั้งสองดินแดนนี้ การพบประติมากรรมพระวฑุกะไภรวะร่วมกับประติมากรรมพระวิษณุพระสุริยะ ก็พอจะแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในการนับถือศาสนาที่เมืองเวียงสระที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการรองรับกลุ่มคนที่มีนับถือลัทธิที่ต่างกัน

เนื่องด้วยข้อจำกัดหลาย ๆ ประการ ผู้เขียนจึงไม่สามารถกล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีชิ้นอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อระหว่างอินเดียใต้และบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยได้อย่างครบถ้วน ประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาต่อไป คือ เมืองท่าใดของราชวงศ์จกอินเดียใต้ใช้เป็นสถานที่ในการเดินเรือเพื่อติดต่อกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเมื่อไม่นานมานี้มีการขุดค้นที่เมืองกาเวรีปฏินัม แคว้นทมิฬนาฑูหนึ่งในเมืองท่าของราชวงศ์โจฬะ และพบหลักฐานทางโบราณคดีที่อาจนำมาเติมเต็มการศึกษาภาพรวมของการติดต่อกันระหว่างทั้งสองดินแดนได้ หรือประเด็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่เกิดการติดต่อกันระหว่างทั้งสองดินแดนดังกล่าวที่ผู้เขียนเห็นว่าควรศึกษาต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

- ผาสุข อินทราวุธ. (2522). *รูปเคารพในศาสนาฮินดู*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2529). พระศิวะ: ประติมากรรมที่พบในภาคใต้. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 6*. กรุงเทพฯ: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2542). *ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- พริยะ ไกรฤกษ์. (2523). *ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ 19*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สารัท ชลอสันติสกุล. (2556). การขุดตรวจทางโบราณคดี คูเมืองโบราณเวียงสระ อำเภอยะรัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *นิตยสารศิลปากร*, 56(6), 52-70.
- สุขกมล วงศ์สุวรรณ. (2555). *พัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานีจากหลักฐานทางโบราณคดี*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อมรา ศรีสุชาติ. (2553). *รูปเปลือยของพระศิวะ: ปรัชญาและประติมานวิทยา*. *พิพิธภัณฑสาร*, 4, 6.
- Apte, V. S. (2011). *The student's English Sanskrit dictionary*. Virginia: Nataraj Books.
- Balasubrahmanyam, S. R. (1977). *Middle Chola temples: Rajaraja I to Kulottunga I (A.D. 985-1070)*. Amsterdam: Oriental Press.
- Bharat, A. (2018). *Gangaikonda Cholapuram-Heritage to world*. Retrieved from <https://anandbharat.com/2018/01/10/gangaikonda-cholapuram-world-heritage/>
- Branfoot, C. (2016). *Imperial temples in the Tamil south*. The Indian temple 15 PARC 034 SOAS, University of London, 21 February 2016. n.p. Lecture notes.
- Brinker, H., & Fischer, E. (1980). *Treasures from the Rietberg Museum*. New York: Asia Society.

- Coedès, G. (1968). *The Indianized states of Southeast Asia*. Honolulu: East-West Center Press.
- Chaisuwan, B. (2011). Early contacts between India and the Andaman Coast in Thailand from the second century BCE to eleventh century CE. In P. Y. Manguin, A. Mani, & G., Wade. (Eds.), *Early interactions between South and Southeast Asia: Reflections On cross-cultural exchange* (pp. 83-111). Heng Mui Keng Terrace: Institute of Southeast Asian Studies.
- Dallapiccola, A. L. (2002). *Dictionary of Hindu Lore and Legend*. London: Thames & Hudson.
- Diskul, S. M. C. (1980). *The art of Srivijaya*. Singapore: Dainippon Tien Wah Printing.
- Everett, R. (1962). *Diffusion of innovations*. New York: Macmillan.
- Gopinatha Rao, T. A. (1968). *Elements of Hindu Iconography Volume II- part I*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Jacq-Hergoualc'h, M., & Hobson, V. (2002). *The Malay Peninsula: Crossroads of the maritime silk road (100 BC-1300 AD)*. Boston: Brill.
- Ladrech, K. (2016). *Bhairava Sahasrapratimavalih*. Retrieved from <http://www.ifpindia.org/digitaldb/site/bhairava/html/abtbhairava-eng.html>.
- Majumdar, R. C. (1973). *Hindu colonies in the Far East* (2nd ed.). Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay.
- Pillai Center. (2019). *Powertime: Success through eloquence, humility & self-control*. Retrieved from <https://www.pillaicenter.com/blog/powertime-success-eloquence-bhairava/>
- Stutley, M. (1985). *The illustrated dictionary of Hindu iconography*. London: Routledge & Kegan Paul.
- The Hindu. (2006). *Tamil-Brahmi inscription on pottery found in Thailand*. Retrieved from www.thehindu.com/todays-paper/Tamil-Brahmi-inscription-on-pottery-found-in-Thailand/article16911648.ece

- Vasudevan, G. (2003). *The royal temple of Rajaraja: An instrument of imperial Cola power*. New Delhi: Abhinav Publications.
- Visuvalingam, S. (1989). The transgressive sacrality of the Dīkṣita: Sacrifice, criminality, and bhakti in the Hindu tradition. In A. Hildebeitel (Ed.), *Criminal gods and demon devotees* (pp. 427-462). Albany: State University of New York Press.
- Wintrop, R. H. (1991). *Dictionary of concepts in cultural anthropology*. New York: Greenwood Press.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University